

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในโลกแห่งการแข่งขันที่รุนแรงเช่นทุกวันนี้ “ทรัพย์สินทางปัญญา” กลายเป็นอาวุธสำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทั้งในระดับองค์กรและระดับประเทศ จะเห็นว่าประเทศที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงนั้นล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญในนโยบายเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาทั้งสิ้น เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการศึกษาพบว่าประเทศที่มีระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มแข็งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติอีกด้วย

สิทธิบัตรเป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง ที่เป็นการคุ้มครองการประดิษฐ์ คิดค้นหรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยสิทธิบัตรการประดิษฐ์จะต้องเป็นการประดิษฐ์ ผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีใดๆ ที่มีความใหม่ (New) มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น (Inventive step) และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรม (Industrial application) ได้ โดยมีระยะเวลาคุ้มครองเป็นเวลา 20 ปี นับแต่วันขอรับสิทธิบัตร สำหรับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นจะมีระยะเวลาการคุ้มครองเป็นเวลา 10 ปี ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 และ 2542)

ระบบการคุ้มครองสิทธิบัตรที่ประเทศไทยปฏิบัติอยู่นี้ หากผู้ขอรับความคุ้มครองต้องการจะได้รับความคุ้มครองการประดิษฐ์ในประเทศใดๆ จะต้องไปยื่นคำขอจดทะเบียนในประเทศนั้นๆ โดยต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ของกฎหมายแต่ละประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากสำหรับผู้ขอที่ต้องการได้รับความคุ้มครองการประดิษฐ์ของตนในหลายประเทศ รวมทั้งการดำเนินการเพื่อยื่นคำขอในแต่ละประเทศก็จะถูกจำกัดไว้โดยเงื่อนไขของระยะเวลา กล่าวคือจะต้องดำเนินการภายใน 12 เดือน นับแต่วันที่ได้อื่นขอความคุ้มครองในประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นประเทศแรก (Priority date) แล้ว ยิ่งไปกว่านั้น สำนักงานสิทธิบัตรของแต่ละประเทศก็也将มีความยุ่งยากในการดำเนินงาน โดยเฉพาะในการตรวจสอบการประดิษฐ์ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญในเทคโนโลยีสาขาต่างๆ จำนวนมาก และยังเป็นดำเนินการที่ซ้ำซ้อนในแต่ละประเทศอีกด้วย

หากผู้ขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรต้องการยื่นคำขอสิทธิบัตรในประเทศต่างๆ นั้น จะต้องติดต่อว่าจ้างตัวแทนสิทธิบัตรของแต่ละประเทศเพื่อดูแลและดำเนินการแทนผู้ขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรในการติดต่อกับสำนักสิทธิบัตรแต่ละประเทศ ซึ่งการติดต่อตัวแทนสิทธิบัตรของแต่ละประเทศนี้ ผู้ขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรจะต้องจัดสรรงบประมาณจำนวนหนึ่งจะมากน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนประเทศที่ขอรับความคุ้มครอง และจะต้องเสี่ยงด้วยว่าคำขอสิทธิบัตรที่ยื่นคำขอไปแล้วจะผ่านการตรวจสอบจนได้รับการจดทะเบียนหรือไม่

สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (Patent Cooperation Treaty, PCT) มีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ต้องการได้รับความคุ้มครองทางสิทธิบัตรในหลายประเทศ และลดความยุ่งยากซับซ้อนทั้งแก่ผู้ขอรับความคุ้มครองและสำนักงานสิทธิบัตรแต่ละประเทศ โดยสามารถยื่นคำขอสิทธิบัตรกับสำนักงานสิทธิบัตรประเทศใดประเทศหนึ่งเพียงคำขอเดียว โดยระบุประเทศที่ต้องการได้รับความคุ้มครองได้มากกว่าหนึ่งประเทศที่เป็นสมาชิก

กระบวนการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรในสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนระหว่างประเทศ (International Phase) ซึ่งจะมีผลการตรวจค้นระหว่างประเทศ (International Searching Report, ISR) และผลการตรวจสอบเบื้องต้นระหว่างประเทศ (International Preliminary Report on Patentability, IPRP) โดยรายงานทั้งสองฉบับนี้จะช่วยให้ผู้ขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรสามารถประเมินโอกาสที่จะได้รับความคุ้มครองสิทธิบัตรของคำขอสิทธิบัตรนั้นๆ ก่อนที่จะดำเนินการเข้าสู่อีกขั้นตอนหนึ่งคือ ขั้นตอนภายในประเทศ (National Phase) คือการแจ้งความต้องการที่จะได้รับความคุ้มครองคำขอรับสิทธิบัตรระหว่างประเทศในประเทศต่างๆ ที่ได้ระบุไว้ หลังจากนั้นสำนักสิทธิบัตรแต่ละประเทศก็จะดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้ของแต่ละประเทศต่อไป ซึ่งการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรภายใต้สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) นั้น ผู้ขอรับสิทธิบัตรจะมีระยะเวลาในการตัดสินใจมากขึ้นและยืดระยะเวลาการเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินการโดยตรงต่อสำนักสิทธิบัตรแต่ละประเทศออกไป เนื่องจากการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรในสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) ได้ให้ระยะเวลายาวออกไปมากถึง 30 เดือนหรือ 31 เดือน (ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกฎหมายของแต่ละประเทศ) หลังจากวันที่ได้ยื่นขอรับความคุ้มครองในประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นประเทศแรกแล้ว (Priority date) ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่มีเวลาเพียง 12 เดือน หลังจากวันที่ได้ยื่นขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรในประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นครั้งแรกแล้ว (Priority date) ที่จะต้องยื่นคำขอสิทธิบัตรในประเทศต่างๆ ซึ่งจะทำให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรมีระยะเวลามากขึ้นในการพิจารณาถึงโอกาสในการที่คำขอรับสิทธิบัตรนั้นจะได้รับการจดทะเบียน

รวมถึงตลาดของสินค้าตามการประดิษฐ์นั้น แล้วจึงดำเนินการยื่นขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรในประเทศต่างๆ ต่อไป

ปัจจุบัน สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) มีสมาชิกทั้งสิ้น 133 ประเทศ (ข้อมูล ณ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2549)¹ ประเทศเพื่อนบ้านของไทยที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือทางด้านสิทธิบัตร (PCT) แล้วเช่น เวียดนาม ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย เป็นต้น (โดยล่าสุด ประเทศมาเลเซียได้เข้าเป็นสมาชิกเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2549)

ขณะนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2547 อนุมัติเห็นชอบในการให้ ไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิกอนุสัญญากรุงปารีสเพื่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) และ สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (Patent Cooperation Treaty, PCT) โดยเชื่อว่าจะทำให้การถ่ายทอดเทคโนโลยีผ่านระบบสิทธิบัตรเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นการค้นคว้าอิสระนี้ จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาหลักการต่างๆ เกี่ยวกับสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) และวิเคราะห์ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) ต่อประเทศไทย ต่อบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อกระบวนการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตร นั่นคือนักประดิษฐ์ ตัวแทนสิทธิบัตร และกรมทรัพย์สินทางปัญญา

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรภายใต้สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT)
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงผลกระทบต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT)

¹ WIPO, "PCT Newsletter No. 08/2006 August 2006", Homepage
<<http://www.wipo.int/pct/en>>

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) ต่อประเทศไทย นี้ ณ วันที่เริ่มทำการศึกษาคือเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ประเทศไทยยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) โดยสถานะล่าสุดนั้นคือคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2547 อนุมัติเห็นชอบให้ไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) และ อนุสัญญากรุงปารีสเพื่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Paris Convention for the Industrial Property) ทั้งนี้เนื่องจากว่าการที่จะเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) ได้นั้นจะต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิก อนุสัญญากรุงปารีสเพื่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Paris Convention) ก่อน

ขณะนี้กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ทำการศึกษากฎหมายต่างๆ ว่าสอดคล้องกับบทบัญญัติของสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร และอนุสัญญากรุงปารีสหรือไม่และจะต้องมีการเพิ่มหรือแก้ไขกฎหมายใดบ้าง

พบว่าเนื่องด้วยปัจจุบันประเทศไทยเป็นสมาชิกในองค์การการค้าโลก (WTO) และได้มีการลงนามผูกพันในความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) หรือความตกลงทริปส์ (TRIPs) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ดังนั้น กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทยจึงได้มีการแก้ไขให้สอดคล้องกับความตกลงทริปส์ (TRIPs) ซึ่งมีหลักการสำคัญเช่นเดียวกับบทบัญญัติของอนุสัญญากรุงปารีสฯ แล้ว เพราะฉะนั้นการเข้าเป็นสมาชิกในอนุสัญญากรุงปารีสฯ และสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) จึงไม่ต้องแก้ไขสาระสำคัญของกฎหมายสิทธิบัตรแต่อย่างใด²

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยอาจจะต้องมีการเพิ่มตัวบทกฎหมายเพิ่มเติมเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาของสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) เช่น การบัญญัติตัวบทกฎหมายเพิ่มเติมเพื่อรองรับการรับและพิจารณาคำขอสิทธิบัตรระหว่างประเทศของสำนักงาน

² พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, “ปัญหาและผลกระทบจากที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 2547) หน้า 74-79.

สิทธิบัตร รวมถึงการจัดเก็บค่าธรรมเนียมต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสอดคล้องต้องกันระหว่างกฎหมายสิทธิบัตรและสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT)

โดยสรุปงานวิจัยเฉพาะกรณีนี้มุ่งเน้นในการศึกษาในขอบเขตการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ศึกษากระบวนการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรภายใต้สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือสิทธิบัตร (PCT)
2. ศึกษาผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) ต่อผู้เกี่ยวข้องโดยตรงในกระบวนการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตร คือ นักประดิษฐ์ โดยเฉพาะนักประดิษฐ์ที่มีการยื่นคำขอสิทธิบัตรในต่างประเทศ ตัวแทนสิทธิบัตรและกรมทรัพย์สินทางปัญญา โดยอาศัยแหล่งที่มาของข้อมูลดังนี้
 - ข้อมูลปฐมภูมิ จากการพูดคุยและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงในกระบวนการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่ไทยจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) โดยอาศัยจากประสบการณ์ตรงในกระบวนการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรของแต่ละกลุ่ม
 - ข้อมูลทุติยภูมิ จากสถิติการขอรับสิทธิบัตรและข้อมูลต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับประเทศกำลังพัฒนาในแถบเอเชียที่ได้ร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือสิทธิบัตร (PCT) แล้ว โดยคาดว่าจะส่งผลกระทบใกล้เคียงกันกับประเทศไทย
3. งานวิจัยนี้ไม่ได้ศึกษาในด้านตัวบทกฎหมายต่างๆ ว่าจะต้องมีการแก้ไขในมาตราใดบ้าง โดยจะศึกษาตามกระบวนการและกรอบแนวทางการปฏิบัติภายใต้สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) ที่เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไปในประเทศที่เป็นสมาชิก

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถสร้างการรับรู้ในกระบวนการยื่นคำขอสิทธิบัตรภายใต้สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) แก่บุคคลต่างๆ มากขึ้น
2. ทำให้ทราบถึงส่วนที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางในการแก้ปัญหาและส่งเสริมด้านที่ยังขาดความพร้อมต่อไป

3. สามารถนำผลการศึกษาที่ได้มาเป็นแนวทางในการปรับตัวกับบุคคลผู้เกี่ยวข้องต่อกระบวนการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตร
4. สร้างแรงกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว รับรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรมากขึ้น

1.5 ข้อจำกัดในการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเรื่องผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) ต่อประเทศไทย โดยมุ่งศึกษาผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นต่อผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงในกระบวนการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรคือนักประดิษฐ์ ตัวแทนสิทธิบัตร และเจ้าหน้าที่สำนักสิทธิบัตร กรมทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งการศึกษานี้เกี่ยวกับสิทธิบัตรซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นความลับขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักประดิษฐ์และตัวแทนสิทธิบัตร ทำให้มีข้อจำกัดบางประการเกี่ยวกับการหากกลุ่มตัวอย่างและการเปิดเผยข้อมูลบางส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่ไม่สามารถเปิดเผยได้เป็นการทั่วไป

